

گزارشی از میزگرد مسائل و راهکارهای نشر کتاب درسی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی

• طاهره رضائی

کارشناس گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی سمت

۲. شناسایی، بحث و تبادل نظر درخصوص نیازسنجی و تعیین اولویت‌های تألیف و ترجمه کتاب‌های درسی؛
۳. بررسی راهکارهای روزآمدسازی کتاب‌های درسی منتشرشده «سمت» با توجه به نیازهای روز با تأکید بر کتاب‌های گروه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی؛
۴. بررسی عملکرد نشر کتاب‌های درسی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی در «سمت» و مقایسه آن با عملکرد سایر ناشران تخصصی این حوزه؛
۵. ارائه راهکارهای مناسب به‌منظور معرفی بهتر کتاب‌های درسی این حوزه به جامعه مخاطب.

اصلی‌ترین اهداف این میزگرد، استفاده از دیدگاه‌های صاحب‌نظران علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی درباره مسائل نشر کتاب‌های درسی این حوزه و ارائه راهکارهایی به‌منظور رفع این مشکلات اعلام شد. در این میزگرد، دکتر احمد احمدی، رئیس سمت، دکتر محمدرضا سعیدی، معاون پژوهشی و دکتر زهرا ابوالحسنی، مدیر امور پژوهشی و ارزشیابی سمت، به بحث و تبادل نظر با استادان علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی پرداختند. از استادان حاضر در این جلسه می‌توان به آقایان دکتر عباس حری، دکتر محمدحسین دینانی، دکتر زهرا ابادری، دکتر ابراهیم افشار زنجانی، دکتر محمد حسن‌زاده، دکتر عباس گیلوری، داریوش مطلبی، دکتر حمزه‌علی نورمحمدی و دکتر عبدالرضا نوروزی چاکلی اشاره کرد.

دکتر احمدی در آغاز این میزگرد به بیان اهمیت رشته علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی و همچنین نیازهای جامعه علمی کشور به کتابدارانی که قادر به رفع نیازهای اطلاعاتی پژوهشگران و سیاستگذاران باشند، پرداخت و تهیه منابع درسی را یکی از مهم‌ترین ابزارهای دستیابی به این هدف معرفی کرد. در ادامه، دکتر سعیدی ضمن برشمردن عملکردهای گذشته سمت، نشر کتاب‌های غیردرسی معتبری را که حاصل تحقیقات و همچنین مورد نیاز جامعه باشد، جزء سیاست‌های فعلی این سازمان اعلام کرد. وی دایر شدن «مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی سمت» در کنار سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها را نشانه توجه هم‌زمان سمت به انتشار کتاب‌های پژوهشی در کنار درسامه‌ها بیان کرد. خانم دکتر ابوالحسنی،

کتاب درسی یکی از ابزارهای مهم آموزشی است که بر اساس برنامه و اهداف معین و با حجم مشخصی تدوین می‌شود و وسیله تعامل مدرس و دانشجو در فرآیند آموزشی است. آنچه مسلم است کتاب درسی در هر دوره آموزشی و در هر ماده درسی به‌عنوان یک ابزار مطرح است و نه یک هدف. نباید انتظار داشت که کتاب درسی تمام حقایق و یافته‌های یک رشته را دربرگیرد. ولی از آنجا که نخستین و پرکاربردترین وسیله آموزشی در کشور ماست، مسلماً چگونگی انتخاب و تدوین آن در فرآیند یادگیری مؤثر خواهد بود.

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت) هفتم بهمن ۱۳۶۳ با تصویب شورای عالی انقلاب فرهنگی و برای رفع نیاز دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی در زمینه تهیه منابع درسی در رشته‌های علوم انسانی و انجام تحقیقات بنیادی در این رشته‌ها تأسیس شد و در اواسط ۱۳۶۴ کار خود را آغاز کرد.

گروه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی این سازمان نیز در ۱۳۷۰ برای تدوین کتاب‌های درسی و کمک درسی مناسب این حوزه فعالیت خود را آغاز کرد. از بدو تأسیس این گروه تاکنون، هدایت آن بر عهده استادان و صاحب‌نظران و تحت نظارت مدیریت امور پژوهشی و ارزشیابی قرار داشته است. عمده‌ترین فعالیت‌ها و اهداف گروه در این دوران، شناسایی نیازهای دانشگاه‌ها و نیز استادان و صاحب‌نظران این رشته، ایجاد بستری مناسب برای همکاری با آنان در تدوین کتاب‌های موردنیاز، ارزشیابی کتاب‌ها و تدوین کتاب‌های درسی، کمک درسی و مبنایی مورد نیاز دانشجویان این حوزه بوده است. از فعالیت‌های دیگر این گروه برگزاری نشست‌های تخصصی در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی است.

میزگرد «مسائل و راهکارهای نشر کتاب‌های درسی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی» که به‌همت گروه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی سمت و با حضور جمعی از مسئولان این سازمان و استادان برجسته کتابداری کشور، بیست و یکم شهریور ۱۳۸۶ برگزار شد، با همین هدف بوده است. محورهای این میزگرد عبارت بودند از:

۱. بررسی مسائل نشر کتاب‌های درسی با توجه به تغییرات اخیر سرفصل‌های دروس دانشگاهی، با تأکید بر علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی؛

دکتر حری

انتشار کتاب‌هایی با شمارگان کمتر را یکی از راه‌حل‌های پرکردن خلأهای موجود در درس‌های جدیدی که هنوز تعداد دانشجویان آن محدود است، عنوان کرد

مثبت ارزیابی کردن طراحی سرفصل‌های متمرکز در دانشگاه‌ها، از نیمه‌کاره ماندن این طرح ابراز نگرانی کرد و آن را به نفع جامعه علمی و دانشگاهی کشور ندانست. زیرا دانشگاه‌ها در حالی طراحی سرفصل‌های جدید را از سر گرفته‌اند که کنکور کارشناسی ارشد هنوز به صورت متمرکز برگزار می‌شود. دکتر حری مشکلات ناشران دولتی، از جمله سمت را تکیه کردن بیش از حد به اعتبارات دولتی و احساس نیاز نکردن به بازگشت سریع سرمایه برشمرد و اظهار داشت که اگر سمت بخواهد در انجام رسالتش موفق باشد، باید به‌عنوان الگویی برای سایر ناشران عمل کند. وی خاطر نشان کرد که با توجه به تأکید سمت بر انتشار درسنامه، باید دستورالعملی که ویژگی‌های درسنامه را مشخص سازد، تدوین شود تا تلقی‌های غلطی که از درسنامه وجود دارد، اصلاح شود.

دکتر ابراهیم افشار زنجانی، استاد دانشگاه اصفهان، نیز ضمن مثبت شمردن سرفصل‌های متمرکز در دانشگاه‌ها، استفاده از چندین منبع را برای یک درس ضروری شمرد. وی ضمن تأکید بر لزوم سرعت بخشیدن به فرآیند انتشار کتاب، تألیف و ترجمه با کیفیت کتاب‌های درسی را، از مهم‌ترین رسالت‌های سمت قلمداد کرد و نیز واگذاری و ویرایش‌های تخصصی به متخصصان این رشته و همچنین ارسال کتاب‌های منتشره به صاحب‌نظران را برای ارزیابی کیفی این آثار، مهم‌ترین راهکارهای ارتقای کیفیت کتاب‌ها معرفی کرد.

دکتر حمزه‌علی نورمحمدی، مدیر گروه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه شاهد، عملکرد غیرمتمرکز دانشگاه‌ها را مثبت ارزیابی کرد و اظهار داشت که در این صورت هر دانشگاه قادر خواهد بود، در گرایش‌های تخصصی خاصی متمرکز شود. وی راه تأمین منابع درسی در سرفصل‌های جدیدی را که هنوز تعداد دانشجویان آن به حد قابل توجهی نرسیده است، انتشار کتاب‌هایی با شمارگان کمتر دانست. در عین حال، توجه به استانداردهای تدوین کتاب‌های درسی، در نظر گرفتن ضوابط الکترونیکی و ساده و روان‌نویسی متون درسی را از راه‌های ارتقای کیفیت این منابع قلمداد کرد.

دکتر حسن‌زاده، عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس نیز راهکارهایی از جمله تشکیل کمیته نیازسنجی، شناسایی بدنه و ستون اصلی درس‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی برای اولویت‌گذاری نشر، ایجاد مشوق‌های لازم برای جذب و هدایت استادان توانمند در زمینه تألیف کتاب‌های درسی، سفارش تألیف یا ترجمه کتاب به استادان توانمند، برقراری ارتباط با فروشندگان کتاب‌های تخصصی این حوزه به منظور معرفی بهتر کتاب‌های درسی سمت، و تمرکز بر کیفیت آثار منتشره به جای کمیت آنها را برای رفع مشکلات موجود در زمینه نشر

مدیر امور پژوهشی و ارزشیابی نیز درباره گروه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی سمت اظهار داشت که همواره نگاه سمت به این گروه فراتر از سایر گروه‌ها بوده است. زیرا این گروه علاوه بر نقشی که در زمینه تدوین کتاب‌های درسی متناسب با نیازهای آموزشی دانشگاه‌ها برعهده دارد، در امر خدمات کتابخانه‌ای و اطلاع‌رسانی نیز در مقام مشاور و هدایت‌گر سمت عمل می‌کند و این همان چیزی است که برای سایر گروه‌های پژوهشی سمت نیز اهمیت بسیار دارد. سپس دکتر نوروزی چاکلی، مدیر گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی سمت به معرفی سوابق گذشته، اهداف و برنامه‌های آینده این گروه پرداخت و هدف از برگزاری این میزگرد را برقراری تعامل بیشتر با استادان این رشته در دانشگاه‌های مختلف کشور و احیای فعالیت‌های این گروه در زمینه انتشار کتاب‌های مناسب عنوان کرد. وی تغییر سرفصل‌های آموزشی و تفویض اختیار به دانشگاه‌ها را در این زمینه یکی از عواملی برشمرد که در سال‌های آتی بر نشر کتاب‌های درسی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی تأثیرگذار خواهد بود.

در ادامه، دکتر محمدحسین دینانی، استاد دانشگاه فردوسی مشهد و عضو هیئت نظارت و ارزیابی علم و فناوری شورای عالی انقلاب فرهنگی، ضمن اینکه موفقیت سمت را منوط به انجام کارهایی فراتر از آنچه دیگر ناشران انجام می‌دهند، دانست، مواردی همچون تقویت مشوق‌های قانونی و مالی نشر، استفاده از بخش خصوصی در فرآیند نشر برای سرعت بخشیدن به روند ویرایش و چاپ، جلب همکاری استادان توانمند به منظور تولید کتاب‌های باکیفیت‌تر، روزآمدسازی مداوم کتاب‌های درسی موجود، و معرفی کتاب‌های درسی منتشره از طریق ارسال رایگان نسخه‌هایی از آنها به استادان برجسته کشور را از جمله راهکارهای رفع مشکلات موجود معرفی کرد. وی خاطر نشان کرد که امروزه در حوزه نشر بحث رقابت اهمیت بسزایی دارد و سمت نیز باید به این امر توجه کافی نشان دهد. دکتر دینانی در همین زمینه اظهار داشت که هم‌اکنون در اقتصاد نشر ایران، دانشگاه پیام نور، دانشگاه آزاد اسلامی و ناشران خصوصی، سه گروه رقیب اصلی و فعال سمت محسوب می‌شوند. این استاد، سرعت بخشیدن به فرآیند نشر، توجه به ارتقای کیفیت کتاب‌ها، و ایجاد مشوق‌های لازم برای جذب استادان برجسته را از مهم‌ترین راهکارهای موفقیت سمت در این میدان رقابتی دانست.

دکتر عباس حری، استاد دانشگاه تهران و مدیر اسبق گروه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی سمت، انتشار کتاب‌هایی با شمارگان کمتر را یکی از راه‌حل‌های پرکردن خلأهای موجود در درس‌های جدیدی که هنوز تعداد دانشجویان آن محدود است، عنوان کرد. وی ضمن

دکتر نورمحمدی

توجه به استانداردهای تدوین کتاب‌های درسی، در نظر گرفتن ضوابط الکترونیکی و ساده و روان‌نویسی متون درسی را از راه‌های ارتقای کیفیت این منابع قلمداد کرد

این برنامه برای کسب اطلاع بیشتر درباره کتاب‌های تخصصی موجود در بازار تدوین شده است. بر این اساس، گروه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی سمت، عملیاتی کردن برنامه‌های زیر را در دستور کار خود دارد:

۱. شناسایی اولویت‌های تدوین کتاب؛
۲. شناسایی کتاب‌های درسی موجود در بازار؛
۳. شناسایی کتاب‌های لاتین مناسب برای ترجمه؛
۴. شناسایی مؤلفان و مترجمان توانمند و مسلط به واژگان تخصصی؛
۵. شناسایی سرفصل‌های درسی دانشگاه‌ها برای برنامه‌ریزی بهتر.

- ترویج و روشن‌گری جامعه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی درباره فعالیت‌ها و آثار «سمت»

ایجاد ارتباط علمی بین جامعه تخصصی و ناشران آن حوزه یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های موفقیت در نشر به‌شمار می‌رود. از این‌رو، گروه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی سمت برای ترویج و روشن‌گری جامعه تخصصی درباره فعالیت‌ها و آثار این حوزه، به تدوین برنامه‌های زیر پرداخته است:

۱. انتشار کتاب‌های برگزیده در کنار کتاب‌های درسی؛
۲. مصاحبه مستمر با استادان برجسته علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی؛
۳. برگزاری گردهمایی‌های مستمر درباره مباحث مختلف علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی؛
۴. مشارکت با محافل تخصصی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی در نشر برخی از آثار.

- ارتقای کیفی و روزآمدسازی محتوای منابع درسی با توجه به تحولاتی که در حوزه‌های مختلف علوم صورت می‌پذیرد، روزآمدسازی و همچنین ارتقای کیفی کتاب‌های درسی یک ضرورت به‌شمار می‌رود. این نکته از نگاه گروه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی سمت نیز به‌دور نمانده است. از این‌رو، برنامه‌های زیر در دستور کار قرار گرفته است:

۱. بررسی لزوم بازنگری و ویرایش محتوای کتاب‌های منتشره؛
۲. بازنگری و تدوین آیین‌نامه‌هایی برای پذیرش و انتشار آثار؛
۳. لزوم حرکت به سوی سوق دادن جامعه آموزشی کشور به بهره‌گیری از منابع الکترونیکی؛
۴. توجه هم‌زمان به تأمین منابع برای مقاطع مختلف تحصیلی.

کتاب‌های درسی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی مورد تأکید قرار داد. دکتر عباس گیلوری، عضو هیئت علمی و معاون تحقیق و توسعه مرکز اطلاعات و مدارک علمی کشاورزی، عملکرد غیرمتمركز دانشگاه‌ها را موجب ایجاد فاصله بیشتر بین دانشجویان دانشگاه‌های مختلف دانست و پرکردن این خلأ را برای سمت دشوار توصیف کرد. وی علاوه بر پیشنهاد تشکیل کمیته تخصصی شناسایی و ارزیابی کیفی آثار، مواردی همچون نیازسنجی صحیح، شناسایی و تشویق استادان توانمند و علاقمند، و برقراری ارتباط بیشتر با محافل تخصصی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی را مهم‌ترین راهکارهای رفع خلأهای موجود و زمینه‌ساز انتشار کتاب‌های باکیفیت معرفی کرد.

دکتر زهرا ابابادری، استاد دانشگاه آزاد اسلامی، بحث سرفصل‌های جدید را از بحث انتشار کتاب تفکیک کرد و آن دو را از یکدیگر متفاوت دانست. وی روزآمدسازی مداوم و رفع اشکالات موجود در کتاب‌های سمت را مورد تأکید قرار داد و لزوم در اولویت قرار دادن تدوین کتاب برای سرفصل‌هایی را که هنوز کتاب مناسبی برای آنها وجود ندارد، مطرح کرد.

داریوش مطلبی، سردبیر کتاب ماه کلیات، با اشاره به اینکه در سال‌های گذشته تعامل گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی سمت با اعضای هیئت علمی این حوزه کم بوده است، تقویت این ارتباطات را یک ضرورت قلمداد کرد. وی ارتقای کیفیت کتاب‌های سمت را مستلزم توجه دائمی به جنبه‌های محتوایی و تخصصی کتاب‌ها، روان بودن، سادگی و یکدستی متن و همچنین مطلوب بودن کیفیت چاپ، نوع کاغذ و حتی صحافی آن دانست.

در پایان، مسئولان سمت ضمن بحث و تبادل نظر با حاضران درباره مباحث مطرح شده و ابراز خرسندی از انعکاس مسائل یاد شده، مواردی همچون ایجاد تسهیلات لازم برای سرعت بخشیدن به فرآیند نشر، روزآمدسازی کتاب‌های موجود، اولویت‌بندی نشر منابع درسی با تأکید بر سرفصل‌های جدید، تعامل بیشتر با گروه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی در سطح کشور، ایجاد مشوق‌های لازم برای جلب بیشتر همکاری‌های استادان توانمند و سایر مسائل مطرح شده در این میزگرد را مثبت ارزیابی کردند.

گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی سمت برای تحقق نتایج این میزگرد و همچنین تدوین کتاب‌های درسی این حوزه، برنامه‌هایی را در دستور کار خود قرار داده است. اهم این برنامه‌ها عبارت‌اند از:

- جمع‌آوری اطلاعات درباره کتاب‌های تخصصی کتابداری در کشور